

Sokrates – pierwszy filozof etyk

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- MacIntyre Alasdair , *Krótką historia etyki* , tłum. A. Chmielewski, Warszawa 2000.
- MacIntyre Alasdair, *Krótką historia etyki*, tłum. A. Chmielewski, Warszawa 2000.
- Platon, *Obrona Sokratesa*, [w:] tegoż, *Dialogi* , t. I, Antyk, tłum. W. Witwicki, Kęty 1999.
- MacIntyre Alasdair, *Krótką historia etyki*, Warszawa 2000.

Sokrates – pierwszy filozof etyk

Lawrence Alma-Tadema, *Siesta*
Źródło: Muzeum Prado, domena publiczna.

Moralność, która jest przedmiotem etyki, istniała na długo przed Sokratesem. Już wcześniej ludzie kierowali się przecież normami postępowania i nakazami moralnymi. Cóż więc znaczy, że Sokrates był pierwszym etykiem? Najkrócej mówiąc, był pierwszym, który uczynił z moralności problem filozoficzny. Wartości moralne nie były dla niego jasne ani oczywiste – dopiero filozofia dawała nadzieję, że uda się ustalić ich znaczenie. Był to niezbędny krok, jeśli chciało się dać odpowiedź na praktyczne pytanie, dotyczące tego, jak człowiek powinien postępować, aby czynić dobrze. Pochodną tego pytania jest natomiast inne pytanie filozoficzne – o pochodzenie zła. W tej lekcji zajmiesz się przede wszystkim poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie, dlaczego Sokrates w ogóle postawił taki problem.

Twoje cele

- Poznasz okoliczności powstania w starożytnej Grecji etyki jako nowej dyscypliny filozoficznej.
- Powiążesz postawę Sokratesa z jego poglądami etycznymi.
- Wyjaśnisz, co to znaczy, że Sokrates odkrył człowieka jako źródło norm.
- Rozważysz problem pochodzenia zła i odpowiedź Sokratesa – że wynika ono z niewiedzy.

Przeczytaj

Jak powstała etyka?

Zanim dowiesz się, w jaki sposób Sokrates dociekał, co oznaczają poszczególne pojęcia etyczne, zobacz, dlaczego w ogóle stanęły one pod znakiem zapytania. Jaki proces doprowadził do tego, że moralność stała się w starożytnej Grecji problemem filozoficznym?

Kiedy konieczne staje się ustalenie znaczenia pojęć etycznych – takich jak cnota, dobro, sprawiedliwość?

((Alasdair MacIntyre

Krótką historią etyki

Jeżeli sądzimy, że zadawanie pytań moralnych – oraz odpowiadanie na nie – jest jedną rzeczą, zaś stawianie pytań filozoficznych o moralności i odpowiadanie na nie jest czymś zupełnie innym, umyka nam fakt, że poprzez zadawanie z dostatecznym uporem pytań moralnych odkrywamy, iż nie potrafimy na nie odpowiedzieć, dopóki nie odpowiemy uprzednio na pewne pytania filozoficzne. Tego rodzaju odkrycie było bodźcem, który zapoczątkował etykę filozoficzną w społeczeństwie greckim. W pewnym momencie historycznym bowiem stało się jasne, że znaczenie pewnych podstawowych słów, używanych przy formułowaniu owych pytań, nie jest już ani oczywiste, ani jednoznaczne. Zachodzące zmiany społeczne postawiły pod znakiem zapytania nie tylko pewne rodzaje zachowania, które cieszyły się kiedyś społeczną aprobatą, ale także zakwestionowały pojęcia decydujące o strukturze moralnej poprzedniego świata społecznego.

Źródło: Alasdair MacIntyre, *Krótką historią etyki*, tłum. A. Chmielewski, Warszawa 2000, s. 34.

Co oznaczały najważniejsze pojęcia etyczne, zanim stały się nieoczywiste i problematyczne?

((Alasdair MacIntyre

Krótką historią etyki

W społeczeństwie odzwierciedlonym w poematach homeryckich najważniejszy osąd, jaki można wydać o człowieku, dotyczy tego, w jaki sposób wywiązuje się on z przypisanej mu funkcji społecznej. Wyrażenia takie jak „władczy”, „mężny” i „sprawiedliwy” znajdują zastosowanie właśnie dlatego, że po to, aby wypełnić właściwie funkcję króla, wojownika, sędziego czy pasterza, niezbędne jest posiadanie określonych cech. Słowo *agathos*, przodek naszego **dobra**, jest pierwotnie szczególnie mocno związane z rolą, jaką spełnia Homerowy szlachetnie urodzony. [...]

Warto teraz przyjrzeć się słowu, które u Homera jest pokrewne terminowi *agathos*, tj. rzeczownikowi *arete*. Termin ten zazwyczaj tłumaczy się – zapewne błędnie – jako **cnota**. *Arete* przysługująca jakiejś jednej funkcji lub roli jest zupełnie inna od *agathos* przysługującej innym rolom. *Arete* króla polega na umiejętności kierowania, wojownika na męstwie, żony zaś na wierności, i tak dalej. Człowiek jest *agathos* (dobry) jeżeli posiada *arete* (cnotę) przysługującą mu specyficznej i określonej funkcji. [...]

A zatem cała rodzina pojęć zakłada pewien porządek moralny, charakteryzujący się uznaną hierarchią funkcji. Warto pamiętać, że orzeczników wartościujących można używać tylko w odniesieniu do tych ludzi, do których stosują się pojęcia składające się łącznie na język systemu społecznego. Ci, dla których nie ma miejsca w systemie społecznym, nie mają też dla siebie miejsca w systemie moralnym. Taki właśnie jest los niewolników; niewolnik staje się przedmiotem, raczej rzeczą niż osobą.

Źródło: Alasdair MacIntyre, *Krótką historia etyki*, tłum. A. Chmielewski, Warszawa 2000, s. 34–38.

Jak zmieniło się znaczenie pojęcia cnoty (*arete*)?

((Alasdair MacIntyre

Krótką historia etyki

Transformacje, jakim ulegał termin *arete*, w tym czasie [V w. p.n.e.] mają zupełnie inny charakter. *Arete* oznacza już nie te cechy, które są niezbędne, by można było właściwie wypełnić określoną funkcję

społeczną, lecz pewne cechy ludzkie, które od takich funkcji można całkowicie oddzielić. *Arete* człowieka jest teraz jego osobistą sprawą; stała się ona teraz daleko bardziej podobna do tego, co współcześni autorzy uznają za cechę moralną. [...]

Brzęmię czasów sprawia, że nie tylko znaczenie *agathos* zaczyna być chwiejne, ale także zaczynają budzić się wątpliwości co do natury *dikaioyne* (sprawiedliwości). Albowiem idea jednego, jedyne go porządku moralnego ulegała już załamaniu.

Źródło: Alasdair MacIntyre, *Krótką historia etyki*, tłum. A. Chmielewski, Warszawa 2000, s. 39–40.

Jakie było pierwotne źródło znaczenia pojęć etycznych? Dlaczego pewne wydarzenia historyczne wywołały wątpliwości co do ich znaczenia?

Od VIII do VI w. p.n.e. greckie polis z Półwyspu Peloponeskiego i Azji Mniejszej zakładały kolonie na wybrzeżach Morza Śródziemnego i Morza Czarne go. Ten ruch osadniczy nazywany jest wielką kolonizacją.

Źródło: epodreczniki.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

Alasdair MacIntyre

Krótką historia etyki

[idea jednego, jedyne go porządku moralnego] uległa [...] załamaniu częściowo z powodu załamania panujących uprzednio jednolitych form życia społecznego. Miały one oparcie w posiadającej status pism

świętych mitologii, zawierającej między innymi pieśni Homera mówiące o jednym, spójnym porządku kosmicznym.

Wpływ inwazji perskich, wpływ kolonizacji, rozwoju handlu, a przez to podróży i wymiany – wszystko to sprawia, że oczywisty staje się fakt, iż istnieją różne kultury. W wyniku tego procesu narasta świadomość, że to, co jest prawdą w Egipcie, nie musi być prawdą w Persji; to, co jest rzeczą słuszną w Atenach, nie musi być słuszne w Megarze; wraz z tą świadomością ogromnej wagi zaczyna nabierać to, co obowiązuje powszechnie, jako element porządku wszechrzeczy. Wtedy właśnie pytanie o zasady moralne czy o formy praktyki społecznej przybiera postać: czy są one w istotny sposób fragmentem lokalnej dziedziny *nomos* (umowy, obyczaju), czy też są częścią powszechnej dziedziny *physis* (natury, przyrody)? Z tym pytaniem wiąże się oczywiście zagadnienie, czy mogę dokonywać samodzielnego wyboru zasad, które uczynię moimi własnymi zasadami, czy mam wolność wyboru ograniczeń, których winienem przestrzegać.

Źródło: Alasdair MacIntyre, *Krótką historia etyki*, Warszawa 2000, s. 40–41.

Życie Sokratesa

Działalność ateńskiego filozofa **Sokratesa** przypada właśnie na ten okres zmian kulturowych, w związku z którymi znaczenie pojęć etycznych stało pod znakiem zapytania. Wysilek intelektualny całego życia Sokratesa zorientowany był na ustalenie sensu tych właśnie podstawowych pojęć. Czym jest sprawiedliwość? Czym równość? Jak postępować, aby żyć w zgodzie z cnotą?

Sokrates był obywatelem Aten, ale od udziału w życiu publicznym z jego zgromadzeniami i debatami wolał prowadzić raczej rozmowy w nielicznym gronie uczniów i przyjaciół. Jako że nie wykonywał praktycznie żadnego zawodu, można bez przesady powiedzieć, że całe dni spędzał na dysputach

Sokrates (469–399 p.n.e.) urodził się i żył w Atenach.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

z przyjaciółmi, rówieśnikami i młodzieżą. Celem tych rozmów było ustalenie znaczenia pewnego pojęcia, jak np. *wiedza* lub *sprawiedliwość*. Sokrates zazwyczaj umniejszał swoją wiedzę – przekonywał, że on tak naprawdę na dany temat nic nie wie i prosi rozmówcę, by mu go wyjaśnił (**ironia sokratejska**). Następnie, zbijając kolejne twierdzenia rozmówców za pomocą pytań, doprowadzał je do sprzeczności lub absurdu (**metoda elenktyczna**). Głównym celem Sokratesa było tu uświadomienie rozmówcom ich ignorancji. Do tej misji, jak twierdził filozof, powołał go Apollo. On sam nie posiadał pewnej wiedzy, zaś jego jedyna mądrość polegała na tym, że w przeciwieństwie do innych ludzi, wiedział, że nic nie wie. Świadomość własnej niewiedzy była zaś pierwszym krokiem do poznania prawdy, a bez wiedzy, czym jest **dobro**, człowiek nie może postępować moralnie. Niewiedza prowadziła, według Sokratesa, do zła.

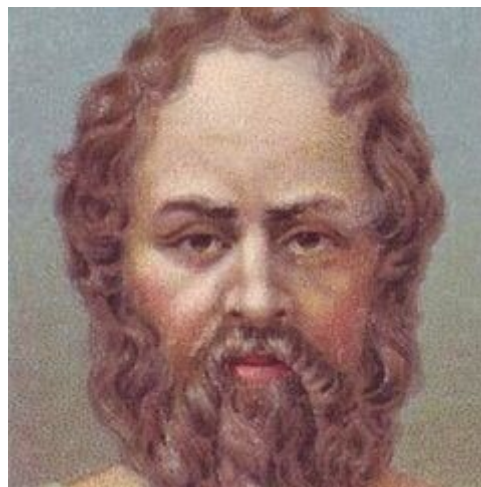
Niekiedy dialog służył jednak znalezieniu pozytywnej odpowiedzi na poszukiwane pytanie. Sokrates sądził bowiem, że ludzie znają prawdę o naturze wartości moralnych, lecz jej sobie nie uświadamiają. Prowadzone przez niego rozmowy miały na celu dopomóc jego rozmówcom w zdaniu sobie sprawy z prawdy, której na co dzień nie są świadomi (**metoda majeutyczna**).

Etyka Sokratesa

Jaki związek miały dla Sokratesa poznanie i działanie? Działanie to dziedzina tego, co praktyczne – moralności. By wiedzieć, jak postępować, należało poznać znaczenie pojęć etycznych – dobra, sprawiedliwości, równości itp. Sokrates był w swoim skupieniu na etyce radykalny – jedynym, co warto poznawać, jest to, co użyteczne. Natomiast dla człowieka użyteczne jest to, co dobre dla jego duszy.

Naturę wartości moralnych poznać może rozum. Pierwszym krokiem jest, jak już wiesz, odrzucenie fałszywych mniemań poprzez rozmowę. Wtedy człowiek ma szansę uświadomić sobie wiedzę, którą od zawsze posiadał. U Sokratesa poznanie jest więc autorefleksją – poznaniem samego siebie. Każdy człowiek musi samodzielnie odkryć, co jest dobre, kierując się tylko osądem własnego rozumu – nie zaś opinią większości czy tradycją, która dyktuje określone normy postępowania.

Zdobycie wiedzy o prawdziwej naturze wartości moralnych nie jest dla Sokratesa tylko warunkiem postępowania zgodnego z **cnotą**. Twierdził on bowiem, że cnota jest wiedzą

Przed Sokratesem, główną dziedziną filozofii greckiej była filozofia przyrody. Anaksymenes (585–525 p.n.e.) głosił, że zasadą wszystkiego, co w przyrodzie istnieje, jest powietrze – wszystkie znane nam byty są w istocie mniej lub bardziej gęstym powietrzem.

Źródło: Wikimedia Commons, licencja: CC 0 1.0.

(**intelektualizm etyczny**). Co z tego wynika? Po pierwsze, że zło bierze się z niewiedzy. Ludzie nie chcą czynić zła, lecz nie rozumieją, czym jest dobro, ponieważ zamiast zastanawiać się nad jego naturą, przyjmują bez namysłu poglądy większości. Dobrze w ogóle jest według Sokratesa to, co dobre dla **duszy (psyche)** człowieka. Człowiek, który kieruje się w swoim życiu rozumem, musi rozważyć, czy jego postępowanie sprawia, że staje się lepszy czy gorszy. Po drugie, że wiedzieć, co jest dobre to tyle, co być dobrym. Zgodnie ze stanowiskiem Sokratesa nie można było postępować źle, jeśli poznało się prawdziwą naturę dobra. Jedynym wyjaśnieniem zła było to, że ludzie nie dość dobrze pojęli, czym jest dobro. Poznanie dobra było bowiem zajęciem trudnym, choć nie niemożliwym. Sokratesa wspierał w jego poszukiwaniach **daimonion**, czyli wewnętrzny głos boskiego pochodzenia. Według Platona powstrzymywał on Sokratesa przed niewłaściwym działaniem. Według innych źródeł – doradzał, co należy zrobić. **Daimonion** jest zwykle uznawany za odpowiednik sumienia. Wraz z **duszą** (czynnikiem poznania dobra) oraz cnotą (wiedzą o tym, czym jest dobro) **daimonion** jest podstawowym pojęciem etyki Sokratesa.

Postawa moralna

Działalność Sokratesa wzbudzała w Atenach kontrowersje. W 399 r. p.n.e. został on oskarżony o psucie młodzieży i bezbożność, co zagrożone było karą śmierci (więcej o procesie Sokratesa możesz przeczytać w materiale „**Śmierć Sokratesa**”). Prawdopodobnie oskarżycielom nie chodziło o doprowadzenie do śmierci filozofa, lecz jedynie o pozbycie się go z miasta. Sokrates łatwo mógł uzyskać karę wygnania – wystarczyło tylko przyjąć odpowiednią postawę przed sądem. Myśliciel jednak odrzucił oskarżenia i wygłosił mowę będącą obroną jego działalności filozoficznej. Dowodził, że Ateńczycy nie tylko nie powinni skazywać go na śmierć, lecz raczej okazać mu wdzięczność za jego działalność, która obnaża ich ignorancję i pobudza do cnoty.

((Platon

Obrona Sokratesa

Więc teraz, Ateńczycy, jestem daleki od tego, żebym miał przemawiać w obronie siebie samego, jakby się komuś zdawać mogło, ale raczej w obronie was, żebyście czasem nie obrazili boga za to, że was obdarował, jeżeli na mnie wyrok śmierci wydacie.

Bo jeśli mnie skażecie, to niełatwo znajdziecie drugiego takiego, który by tak, śmiech powiedzieć, jak bąk z ręki boga puszczoney, siadał miastu na kark; ono niby koń wielki i rasowy, ale taki duży, że gnuśniej i potrzebuje jakiegoś żądła, żeby go budziło.

Źródło: Platon, *Obrona Sokratesa*, [w:] tegoż, *Dialogi*, t. I, Antyk, tłum. W. Witwicki, Kęty 1999, s. 569–570.

Zamiast więc zgodzić się na zwyczajową grzywnę, Sokrates zaproponował sądowi, by państwo w dowód wdzięczności utrzymywało go do końca życia, tak jak miało to w zwyczaju robić ze zwycięzcami olimpiad.

Postawa Sokratesa miała oczywiście na celu sprowokowanie Ateńczyków i ta prowokacja się udała. Sąd wymierzył mu karę śmierci. Nawet wtedy filozof miał jednak możliwość ujęcia z życiem. Miał bogatych i wpływowych przyjaciół – przekupienie strażników i ucieczka nie stanowiły problemu. Sokrates przeciwstawił się jednak namowom przyjaciół. Gdyby bowiem zdecydował się na ucieczkę, przekreśliłby tym samym wszystko, co powiedział w swojej obronie, i przyznał rację oskarżycielom. Postawa etyczna zajmowana w życiu nie mogła przeciwstawiać się, według Sokratesa, głoszonym przez niego poglądom.

Pierwszy filozof etyk

Oparta na wiedzy etyka Sokratesa była odpowiedzią na kryzys wartości, który wiązał się z przemianami społeczeństwa greckiego w V w. p.n.e. Filozof rozumiał swoją etykę przede wszystkim jako zadanie ponownego ustalenia znaczeń podstawowych pojęć moralnych, gdy stanęły one pod znakiem zapytania. W tym sensie jako pierwszy uczynił z kwestii moralnych problemy filozoficzne. Jako pierwszy uprawiał również etykę – głosząc swoje poglądy na cnotę oraz czyniąc ze swoich poglądów praktyczną zasadę własnego życia.

Diogenes z Synopy był cynikiem i twierdził, że aby osiągnąć cnotę, należy zobojętnieć na dobra materialne. Zgodnie z anegdotą z tego powodu postanowił zamieszkać w beczce.

Źródło: Jean-Léon Gérôme, *Diogenes*, 1860, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tym samym Sokrates zainspirował dalszy rozwój etyki będącej od tamtego czasu dyscypliną filozoficzną. Problematyka, którą podjął, okazała się bowiem jednym z najważniejszych kierunków rozwoju filozofii w kolejnych stuleciach. Platon, a później Arystoteles podjęli zadanie ustalenia znaczenia cnoty i innych pojęć etyki. Podczas gdy Sokrates skupił się na

praktycznej działalności, jego następcy opracowali zagadnienie w sposób teoretyczny – Platon stworzył teorię czterech cnót, zaś Arystoteles przedstawił rozbudowany katalog cnót w *Etyce nikomachejskiej*. Od Arystotelesa etyka nie była już tylko sposobem uprawiania filozofii, lecz także zbiorem norm postępowania, które odnosiły się do konkretnych, codziennych sytuacji.

Równie istotne było również to, że Sokrates uczynił ze swojej filozofii sposób życia, który wyrażał się w jego postawie moralnej. To praktyczne zorientowanie filozofii przejmą od niego uczniowie, a także kolejne pokolenia etyków. Niezależnie od tego, że będą one głosić różne poglądy etyczne, ich cechą wspólną będzie przekonanie, że uprawianie filozofii nie jest zajęciem teoretycznym, lecz polega tyleż na poznaniu, co na życiu zgodnie z poznawanymi zasadami. Ten sposób myślenia widoczny jest w powstających od IV w. p.n.e. szkołach filozoficznych – cyników, cyrenaików, epikurejczyków czy stoików.

Słownik

cnota

zbiór cech charakteru, postawa lub siła moralna charakteryzujące jednostkę, która żyje według norm etyki i dąży do osiągnięcia doskonałości osobistej; życie cnotliwe polega na przedkładaniu dobra etycznego nad przyjemności; treść pojęcia dobra zależy od przyjmowanego przez jednostkę systemu etycznego

daimonion

(gr. *daimōn* – Bóg, bóstwo, demon) symbol sumienia; u Sokratesa: głos wewnętrzny, który powstrzymuje przed niewłaściwym działaniem (według Platona) lub doradza, co należy czynić (według Ksenofonta)

dobro (moralne)

podstawowe pojęcie etyki, abstrakcyjny byt lub własność pewnej rzeczy, postawy lub zachowania, które realizuje określony ideał etyczny lub moralny cel

dusza (*psyche*)

według wierzeń religijnych i niektórych stanowisk filozoficznych, dusza jest niematerialnym i nieśmiertelnym pierwiastkiem ludzkiej istoty, który ożywia ciało i opuszcza je w chwili śmierci; u Sokratesa dusza jest podmiotem poznania oraz działania – ośrodkiem moralnym, który za pomocą rozumu poznaje naturę dobra oraz kieruje zachowaniem człowieka

intelektualizm etyczny

stanowisko etyczne zajmowane przez Sokratesa, zgodnie z którym warunkiem prowadzenia cnotliwego życia jest intelektualne poznanie natury dobra

ironia sokratejska

metoda rozmowy przyjmowana przez Sokratesa wobec tych, od których nie spodziewał się usłyszeć z początku żadnej prawdziwej nauki; polegała na umniejszaniu własnej wiedzy i sprowokowaniu rozmówcy do wyrażenia przekonań, które w toku rozmowy okazywały się fałszywe

metoda elenktyczna

(gr. *elenktikós* – zbijający, badawczy; *elenktós* – badanie, argument) stosowana przez Sokratesa metoda zbijania tez jego rozmówców, polegająca na wykazywaniu, że poglądy rozmówcy prowadzą do przyjęcia tezy jawnie fałszywej lub absurdalnej

metoda majeutyczna

(gr. *maieutikós* – położniczy) metoda stosowana przez Sokratesa, polegająca na wydobywaniu z rozmówcy wiedzy, której sobie nie uświadamiał

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem dr. Tomasza Mazura. Odpowiedz na pytanie, co to znaczy, że Sokrates odkrył człowieka jako źródło norm. Jakie to miało konsekwencje dla jego metody?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D5pzz22H9>

Film edukacyjny. Dlaczego Sokrates zainteresował się etyką?

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Dlaczego Sokrates zainteresował się etyką?*

Polecenie 2

Odpowiedz na pytanie, jaka jest przyczyna zła według Sokratesa? Zastanów się nad przykładami z twojego codziennego życia, które pomogą ci zdecydować, czy Sokrates miał rację.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Zdefiniuj podane pojęcia.

Ćwiczenie 6

Przeczytaj poniższe stwierdzenie, a następnie odpowiedz na pytania.

” Zabijanie innych ludzi jest złe – uczy tak Dekalog, a ponadto z badań opinii publicznej wynika, że uważa tak zdecydowana większość Polaków.

Ćwiczenie 7

Ćwiczenie 8

Opisz rzeczywiste sytuacje, które wydają ci się wątpliwe z moralnego punktu widzenia. Następnie zinterpretuj je i oceń z perspektywy stanowiska etycznego Sokratesa.

Praca domowa

Etyka pojawiła się w starożytnej Grecji w momencie, gdy tradycyjne pojęcia moralne utraciły swój pierwotny sens i stały się nieoczywiste. Podaj przykłady,

które potwierdzą, że refleksja etyczna jest konieczna również we współczesnym świecie.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Sokrates – pierwszy filozof etyk

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

2) wymienia i charakteryzuje ważniejsze dyscypliny filozofii: metafizyka (ontologia), epistemologia, etyka, filozofia przyrody, antropologia filozoficzna, teologia filozoficzna, filozofia piękna i sztuki (estetyka), filozofia polityki;

V. Filozofia Sokratesa jako początki filozofii człowieka i etyki. Uczeń:

1) charakteryzuje filozofię Sokratesa w kontekście jego życia i postawy moralnej;
3) definiuje terminy: psychē, aretē, daimonion jako kluczowe terminy filozofii Sokratesa;
4) dyskutuje na temat „dlaczego ludzie postępują źle?”, przedstawiając tezę intelektualizmu etycznego oraz argumenty za i przeciw niemu.

Lektura obowiązkowa

1) Platon, Obrona Sokratesa lub Kriton (w związku z działem V–VII treści nauczania);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz okoliczności powstania w starożytnej Grecji etyki jako nowej dyscypliny filozoficznej.
- Powiążesz postawę Sokratesa z jego poglądami etycznymi.
- Wyjaśnisz, co to znaczy, że Sokrates odkrył człowieka jako źródło norm.
- Rozważysz problem pochodzenia zła i odpowiedź Sokratesa – że wynika ono z niewiedzy.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- pojmuje rolę filozofii jako fundamentalnego składnika dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- rozmowa kierowana;
- film;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Sokrates – pierwszy filozof etyk”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia numer 1 w zakładce „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i, na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika, wyświetla stronę tytułową e-materiału. Następnie prosi wybraną osobę o odczytanie

tematu lekcji oraz celów. Wspólne ustalenie kryteriów sukcesu.

2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel odczytuje pytanie znajdujące się we wprowadzeniu do e-materiału wyświetlonego na tablicy: *Co to znaczy, że Sokrates był pierwszym etykiem?* Prosi uczniów, aby w parach rozpoczęli wstępną dyskusję na ten temat. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami na forum, a wybrana osoba zapisuje najważniejsze spostrzeżenia i wnioski z dyskusji na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki. Nauczyciel inicjuje rozmowę kierowaną porządkującą ten etap pracy.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Film edukacyjny”. Wybrany uczeń odczytuje treść polecenia: *Jaka jest przyczyna zła według Sokratesa?* Klasa dzieli się na grupy i opracowuje propozycje odpowiedzi. Przedstawiciel wskazanej grupy prezentuje propozycję rozwiązania zadania, a pozostali uczniowie komentują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedzi uczniów, udzielając im informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 3. Uczniowie w zespołach dwuosobowych wspólnie rozwiązują zadanie. Omówienie odpowiedzi na forum klasy.
4. Nauczyciel wyświetla uczestnikom zajęć ćwiczenie nr 6. Uczniowie tym razem pracują w grupach. Ustalają wspólne stanowisko i wskazują wybraną odpowiedź, używając telefonów lub komputerów. Nauczyciel kontroluje wyniki pracy uczniów i prosi wybrane osoby o uzasadnienie swojej odpowiedzi.
5. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 4, 5 i 7) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytania:
 - *Kiedy konieczne stało się ustalenie znaczenia pojęć etycznych – takich jak cnota, dobro, sprawiedliwość?*
 - *Co oznaczały najważniejsze pojęcia etyczne, zanim stały się nieoczywiste i problematyczne?*
 - *Etyka pojawiła się w starożytnej Grecji w momencie, gdy tradycyjne pojęcia moralne utraciły swój pierwotny sens i stały się nieoczywiste. Podaj przykłady, które potwierdzają, że refleksja etyczna jest konieczna również we współczesnym świecie.*

Praca domowa:

1. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), który może być ilustracją do wybranego przez ciebie pojęcia, które poznałeś w sekcji „Przeczytaj”.

Materiały pomocnicze:

- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E.I. Zieliński, Lublin 1999.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 1, Warszawa 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.